

Наталля Лобань

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя М. Танка

ЖАРГОННАЯ ЛЕКСІКА НА СТАРОНКАХ БЕЛАРУСКАГА ПЕРЫЯДЫЧНАГА ДРУКУ

Сёння маўленчая культура выпрабоўвае моцны націск іншамоўных слоў, жарганізмаў, асабліва выразна гэта праяўляецца ў маўленні сучаснай моладзі, а таксама ў творах мастацкай літаратуры і на старонках беларускага перыядычнага друку. Апошнім часам назіраецца масавае выкарыстанне жаргоннай лексікі ўсімі пластамі насельніцтва, ва ўсіх

сферах грамадскага жыцця. Так званыя жарганізмы ўжываюць усе, незалежна ад сацыяльнага статусу ці прафесійнай прыналежнасці, узросту або ўмоў камунікацыі. Жаргонная лексіка ўсё часцей і часцей з'яўляецца на тэлебачанні, у інтэрнэце, на старонках газет і часопісаў, што, вядома, адлюстроўвае, у першую чаргу, працэс зніжэння ўзроўню культуры маўлення і адмоўна ўплывае на агульную культуру зносін. Але забараняць жаргоны бессэнсоўна, бо гэта ўсё роўна не прывядзе да жаданых вынікаў. Неабходна шукаць новыя, нетрадыцыйныя падыходы да вырашэння праблемы. Жаргонная лексіка ў пэўнай ступені адлюстроўвае тых змены, якія адбываюцца ў грамадстве: здыманне забарон, цэнзуры, узмацненне ўплыву крывінагенных элементаў і мовы злачынцаў, з'яўленне новых тэхнічных сродкаў і інш. Разам з тым такая лексіка адлюстроўвае тэндэнцыі, важныя для сучаснай мовы ў цэлым, без усебаковага вывучэння якіх апісанне яе стану будзе няпоўным.

Праблема ўжывання жарганізмаў у тэкстах розных стыляў і жанраў з'яўляецца актуальнай. Асаблівую значнасць набывае даследаванне ролі жаргонных слоў у тэкстах публіцыстычнага стылю, выяўленне іх функцый у кантэксте, у сэнсава-эмацыянальнай арганізацыі публіцыстычных твораў. Перыядычны друк, як лютэтка, адлюстроўвае ўсе змены, якія адбываюцца ў вусным маўленні, шырэй – у мове, і ў сваю чаргу аказвае ўплыў на развіццё маўленчай культуры чытачоў, на пашырэнне іх слоўнікавага запasu і г.д.

Аб'ектам нашага даследавання з'яўляюцца беларускія публіцыстычныя тэксты апошніх гадоў (газеты «Звязда», дадатак да яе «Чырвоная змена», «ЛіМ» і некаторыя інш.). Прадмет даследавання – жаргонная лексіка ў публіцыстычных тэкстах, асаблівасці яе функцыянавання, асноўныя шляхі і спосабы ўтварэння, прычыны ўвядзення ў публіцыстычны кантэкс.

Даследаваны матэрыял дазваляе вылучыць групы найбольш распаўсюджаных паводле часцінамоўнай прыналежнасці жаргонных слоў. Паводле лексіка-граматычнага складу гэта: 1. назойнікі: амерыканец, зялёны – «долар ЗША», дэмбель – «звальненне з ваеннай службы ў запас», наварот – «тое, што робіць якую-небудзь рэч, прадмет і г.д. больш складаным», папса – «поп-музыка», стопер – «тое, што і аўтастопшчык», фішка – «самае моднае, цікавае, істотнае», халыва – «тое, што атрымана дарма, без укладанняў, выдаткаў або за чужы кошт» і інш.; 2. дзеясловы: ха'ваць – «есці», тусавацца – «збірацца ў адным месцы, разам праводзіць вольны час», круціцца – «перыядычна паўтарацца ў тэле- ці радыёэфірах», кінуць – «падмануць, ашукаць, змахлярыць», зламацца – «здацца», не даганяць – «не разумець», глю-

чыць – «працаваць з перабоямі», бухаць – «распіваць спіртныя напоі ў вялікай колькасці», абнюхваць – «вышукваць, правяраць», абчысціць – «абкрасці» і інш.; 3. прыметнікі і прыслоўі: клёва – «цудоўна», адвязны – «які не прытрымліваецца ніякіх правілаў», беспантовы – «прамы, шчыры, адкрыты», драйвова – «энергічна, выразна, з пачуццём», класны – «цудоўны, вельмі добры», круты – «значны, важны, уплывовы», крута – «модна, стыльна, прэстыжна», драйвовы – «энергічны, выразны, пачуццёвы» і інш. Акрамя таго, вылучаюцца жаргонныя ўстойлівыя словазлучэнні і выразы: па барабану – «усё роўна», выпасці ў асадак – «разгубіцца, расхвалывацца», драць грошы – «паграбаваць вялікія сумы грошай», паласкаць мазгі – «абманваць каго-небудзь, дакучаць, збіваць з панталыку», узяць на понт – «дзеінічаць у адносінах да каго-небудзь падманам, хітрасцю, пагрозамі», чарговы спектакль – «злачыства, афера» і інш.

Выразна выдзяляецца некалькі тэматычных груп жаргоннай лексікі: назвы асобы, назвы неадушаўлёных прадметаў, назвы дзеянняў і працэсаў, назвы якасцяў і прымет, найменні камп'ютара, яго частак і праграмага забеспячэння і г.д.

У першай групе – назвы асобы – вылучаюцца назвы дзяўчат і хлопцаў, найменні асобы паводле маральных якасцяў, *пэўных знешніх прымет, паводле прафесіі, роду заняткаў*: *герла', ма'ча, кент, мажор, мэн, кідок, тормаз, натурал, качок, стопер – «аўтастопшчык», гастралёр, фан, халяўшчык, братва, скін – «скінхэд», тусоўка, чайнік і інш.*

Другая група – **назвы неадушаўлёных прадметаў**: *чарніла, зе'лень, бабкі, ба'ксы, капуста, амерыканец, зялёны, расіянін – «расійскі рубель», бумер, бэха, – «аўтамабіль маркі «BMW»», сатавік і інш.*

Трэцяя група прадстаўлена жарганізмамі, якія абазначаюць **назвы дзеянняў і працэсаў**: тусавацца – «збірацца ў адным месцы, разам праводзіць вольны час», пантавацца – «паводзіць сябе фанабэрыста, ганарыста», панкаваць – «быць панкам», гастралываць – «учыняць супрацьпраўныя дзеянні ў розных населеных пунктах», прыколтацца – «жартаваць», абнюхваць – «вышукваць, правяраць», абчысціць – «абкрасці» і інш.

Чацвёртая група слоў – словы, якія абазначаюць **назвы якасцяў і прымет**: супер, класна, клёва – «цудоўна», адвязны – «які не прытрымліваецца ніякіх правілаў», беспантовы – «прамы, шчыры, адкрыты», драйвова – «энергічна, выразна, з пачуццём», класны – «цудоўны, вельмі добры», круты – «значны, важны, уплывовы», крута – «модна, стыльна, прэстыжна», прыкольны – «смешны, вясёлы», драйвовы – «энергічны, выразны, пачуццёвы» і інш.

Пятая група – найменні **камп'ютара, яго частак і праграма-га забеспячэння і г.д.**: комп (камп) – «камп'ютар», спаміць – «рассылаць спамы, непатрэбную інфармацыю», глючыць – «працаваць з перабоямі», глюк – «непаладкі ў дзейнасці прыстасаванняў, механізмаў (часцей пра камп'ютар)», завісаць – «пераставаць выдаваць вынікі і рэагіраваць на запыты звонку», нік – «імя карыстальніка ў сеціве, напрыклад, пры размове ў чатце»; скачаць – «скапіраваць файлы, праграмы і інш. на камп'ютар», чаціцца – «абменьвацца паведамленнямі ў чатце», узломваць – «нелегальна пераадольваць сістэму абароны дадзеных камп'ютара, камп'ютарных праграм» і інш.

Што ж да асноўных крыніц папаўнення жаргоннай лексікі, то тут варта назваць наступныя: развіццё камп'ютарных тэхналогій, камп'ютарныя гульні, відэа, мультфільмы, сучасная музычная культура, замежныя мовы (англійская, нямецкая, французская), запазычанні з іншых жаргонаў (крымінальная лексіка, лексіка наркаманаў і г.д.), хобі і захапленні маладых людзей. Шляхі і спосабы ўтварэння жарганізмаў розныя, аднак усе яны зводзяцца да таго, каб прыстасавалі слова да беларускай рэчаіснасці і зрабіць яго прыдатным для пастаяннага выкарыстання. У лінгвістычнай літаратуры вылучаецца больш за дзесяць спосабаў утварэння функцыянальных адзінак жарганізмаў, што пацвярджае тэзіс аб пастаянным абнаўленні слоўнікавага складу жаргоннай лексікі. Сярод асноўных шляхоў і спосабаў утварэння жаргонных слоў, што сустракаюцца на старонках беларускага перыядычнага друку, адзначым запазычванне з розных моў: драмер – «барабаншчык»; драйв – «стан эйфарыі»; усячэнне каранёў (апокапа): скін – «скінхэд», стопер – «аўтастопшчык», дэмбель – «дэмабілізацыя», фан(фэн) – «фанат», папса – «поп-музыка», комп (камп) – «камп'ютар»; асноваскладанне: кайфалом – «той, хто псуе асалоду», рок-тусоўка – «кампанія, якая аб'ядноўвае прыхільнікаў рок-музыкі»; універбацыю (кампрэсіўнае словаўтварэнне): стратэгія – «стратэгічная гульня», сісэдмін – «сістэмны адміністратар»; афіксацыю: понт – «апломб, гонар», беспантовы – «прамы, шчыры, адкрыты», пантавацца – «паводзіць сябе фанабэрыста, ганарыста», папса – «поп-музыка», папсовы – «які звязаны з папсой», халява – «тое, што атрымана дарма, без укладанняў, выдаткаў або за чужы кошт», халявіць – «атрымліваць дарма або за чужы кошт», халяўны – «атрыманы дарма або за чужы кошт»; полісемію: **кінуць** – 1. «украсці што-н. у кагосьці»; 2. «узяць штосьці ў каго-н. і не аддаваць»; 3. «падмануць, не выканаць абяцання», качаць – 1. «развіваць рэльефную мускулатуру, трэніруючыся ў спецыяльнай трэнажорнай зале»; 2. «капіраваць нейкія файлы на/з камп'ютар(а)»; 3. «патрабаваць, вымагаць грошы»;

сінанімію: *даляры – ба'ксы, гры'ны, зелень, капуста, касары', ту'грыкі; долар – зялёны, амерыканец; аўтамабіль маркі «BMW» – бумер, бэха; хлопец – качок, мажор; каламбур: бухарэст – «вечарына, на якой распіваюць спіртныя напоі» (ад буха'ць – «распіваць спіртныя напоі»), бабкі – «грошы»; фанетычную (гукавую) асацыяцыю: фанера – «фанаграма», аська – «сістэма ISQ, праграма зносін у сеціве шляхам абмену тэкставымі паведамленнямі»; аўтанамасію: бэха, бумер – «аўтамабіль маркі «BMW»»; метафарызацыю: мыла – 1) «электронная пошта»; 2) «мыльная опера», дурман – «наркотык», чарніла – «таннае віно», хлебны – «прыбытковы», чайнік – «пра нявольнага чалавека, навічка ў якой-небудзь справе», зялёны, амерыканец – «долар ЗША», гастралёр – «крымінальны злачынца», спектакль – «злачынства, афера», слімак – «у інфарматыцы: спецыяльны знак – @, які выкарыстоўваецца пры запісе адраса электроннай пошты; сабака» і інш.*

Усе даследаваныя газеты трэба аднесці да выданняў, якія выкарыстоўваюць жаргонныя словы як экспрэсіўны моўны сродак. Супрацоўнікі гэтых газет выкарыстоўваюць жарганізмы нячаста, у якасці выразнага сродку маўлення. Агульная частка публіцыстычных тэкстаў – нейтральная, доля жарганізмаў невысокая: яна складае каля 1 % у цэлым. Да таго ж названыя перыядычныя выданні адрасаваны шырокаму колу чытачоў, змяшчаюць сур'ёзныя публікацыі, таму выкарыстанне жаргоннай лексікі не выбіваецца з агульнага стылю выданняў.

Жаргонная лексіка сустракаецца ў кантэкстах рознай тэматыкі. У даследаваных выданнях прыцягваюць увагу рубрыкі, прысвечаныя моладзі і яе праблемам (тэмы моладзевай тусоўкі, наркаманіі і наркаманаў, камп'ютарнага слэнгу), а таксама рубрыкі, у якіх змешчана інфармацыя крымінальнага і фінансавага характару, напрыклад: *Гэта абавязкова павінна быць «беспантовая» дзяўчына, каб не было такога: «Я! Я такая крутая, такая-гэтакая!...»* [Звязда, 2003. 17 мая]; *Гэта назней я даведаўся, што ўсё напісанае ім было ў стане глыбокага какаінавага драйва* [Звязда, 2000. 15 студзеня], *У замежных зорак «папсы» свае любімыя цацкі ў выглядзе аўтамабіляў* [Чырвоная змена. 2003. 17 студзеня], *Былыя мінчукі так замацаваліся ў расійскай рок-тусоўцы, што нават многія нашыя суграмадзяне не ўспрымаюць іх як беларусаў* [Звязда, 2003. 7 чэрвеня], *Такі спосаб «заробку» падаўся 23 гадоваму крымінальніку найбольш прымальным, і ён, паводле звестак прэс-афіцэра Маскоўскага РУУС Тацыяны Грыб, паспеў «абчысціць» некалькі офісных памяшканняў у сталіцы, пакуль не быў затрыманы праваахоўнікамі* [Звязда, 2010. 23 лютага], *На вуліцах нашых гарадоў не грываць выбухі, не чуваць страляніны «мафіёзных разборак», айчын-*

ныя «зладзеі ў законе» не лезуць пішчом ва ўладныя структуры [Чырвоная змена, 2006. 17 лютага].

Як сведчыць прааналізаваны матэрыял, жаргонная лексіка ўжываецца ў беларускім перыядычным друку з мэтай найбольш ярка перадаць эмоцыі, яскрава апісаць як знешні, так і унутраны стан чалавека. У друку жарганізмы выконваюць экспрэсіўную, эмацыянальную, ацэначную і вобразную функцыі, а таксама функцыю маўленчай характарыстыкі асобы. Пры гэтым уласнай словатворчасці з боку аўтараў публіцыстычных тэкстаў не назіраецца, ідзе запазычванне жарганізмаў з разнастайных крыніц (пераважна з вуснага маўлення).

Газету чытаюць людзі рознага культурнага і адукацыйнага ўзроўню, людзі розных узростаў і прафесій. Таму найважнейшай асаблівасцю публіцыстычнага стылю з'яўляецца агульнадаступнасць, г. зн. мова газеты павінна быць зразумелай кожнаму чытачу.

Калі ўлічыць, што сучасныя журналісты ў сваёй большасці маладыя людзі, прадстаўнікі таго класа, які ў асноўным і выкарыстоўвае ў сваёй мове жаргонную лексіку, то асноўная прычына з'яўлення жаргонных слоў – магчымасць для друку больш эмацыянальна, экспрэсіўна і дакладна выражаць дзеянні, пачуцці і эмоцыі, папулярна і займальна данесці інфармацыю, стаць бліжэй да чытачоў, тым самым павялічваючы попыт на свае выданні.

Узнікае пытанне: выкарыстанне жарганізмаў на старонках СМІ – добра гэта ці дрэнна? Адказаць на яго адназначна немагчыма. Жаргоны былі, ёсць і будуць, іх нельга ні забараніць, ні адмяніць. Яны змяняюцца з цягам часу; адны словы паміраюць, другія – з'яўляюцца, як і любыя іншыя словы ў мове. Вядома, дрэнна, калі жарганізмы цалкам замяняюць нармальныя словы (гаворку), але ўявіць, напрыклад, сучаснага маладога чалавека зусім без слэнгу сёння немагчыма. Напэўна, галоўныя вартасці тут – выразнасць і сцісласць. Таму апошнім часам жаргонныя словы ўсё часцей і часцей ужываюцца ў сродках масавай інфармацыі і ў творах мастацкай літаратуры. Невыпадкова кажуць, што толькі мёртвыя мовы не маюць жаргонаў. Відавочна, гэта яшчэ раз сведчыць пра тое, што беларуская мова жывая і пастаянна знаходзіцца ў стане свайго развіцця.

Літаратура

1. Жук, Ю. Толькі мёртвыя мовы не маюць жаргонаў: Жаргонная лексіка ў маўленні студэнтаў: да пастаноўкі пытання / Ю. Жук, Н. Лобань // Роднае слова. – 2013. – № 8. – С. 36–41.

2. Лукашанец, А. Г. Жаргон / А. Г. Лукашанец // Беларуская мова: энцыкл. / Беларус. Энцыкл.: пад рэд. А.Я. Міхневіча; рэдкал.: Б.І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. – Мінск, 1994. – 655 с.

3. Слоўнік моладзевага слэнгу. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: http://anatolv.narod.ru/dadatkoviya_materiyali_pa_belaruskai_move/. – Дата доступу: 23. 11. 2013.

4. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. – Мінск, 2009. – 448 с.